

061224-3

Podle Aristotela se jedna ze základních filosofických věd zabývá jsoucím jakožto jsoucím, nebo také jsoucím, pokud jest. Sám jí nedal pojmenování, to vzniklo mnohem později, a posléze bylo ve filosofickém jazyce zvykově ustáleno, ale nebylo vždy stejně vykládáno. Záleží na tom, jak rozumíme slovu „jest“, „jsoucí“, „byl“, „býti“ apod. Už mezi prvními filosofy (ještě před Sokratem) najdeme různost v chápání toho, co „jest“. Za vskutku (tj. v pravém, plném smyslu) „jsoucí“ někteří považovali jen to, co zůstává v základu (nebo v pozadí) všeho částečně „jsoucího“ (protože proměnného a pomíjejícího) naprosto beze změny. Ti první začali o tom, co se vůbec nikdy nemění a co je zároveň základem (a předpokladem) veškerých změn, mluvit jako o ARCHÉ, a to hned ve dvojím smyslu, který toto slovo svými významovými kořeny napovídá: ARCHÉ je to, co je tím prvním a co zároveň trvale vládne. Teprve druhotně se s tím spojoval význam „počátku“ ve smyslu „původu“ či zdroje. Je velmi pravděpodobné, že v pozadí bylo staré mytické chápání orientace veškeré aktivity a všeho dění vůbec na napodobování resp. zopakování, reprodukci pravzorů, nazývaných později „archetypy“. Už v mýtu se prosazovalo napodobování archetypů jako jediná schůdná cesta života, zatímco každá odchylka představovala nebezpečí, někdy dokonce smrtelné. Proto mělo svou logiku, když Eleaté s Parmenidem v čele radikálně problematizovali vše druhotné a odvozené a výpověď, že něco „jest“, rezervovali jen na ono původní a neměnné. Odtud krajní výměr, že jsoucí vždy jest, nikdy „nebylo“ a nikdy „nebude“ – tedy že vskutku jsoucí je jen aktuálně jsoucí. Proto také třeba již Anaximander nemohl připustit, že by toto „původní“ a „vládnoucí“ mohlo utrpět jakoukoli újmu (byť jen kvantitativní) tím, že dá vzniknout něčemu přechodnému a dočasnému. Pojmenování tohoto původního jako neomezeného resp. neohrazeného (a tudíž neurčitého, APEIRON a AORISTON) mělo jen zdůraznit, že mezi ARCHÉ a tím, co z ní vzniká (a pak zase do ní zaniká), nemůže z ARCHÉ nic ubýt (ani zase později k ní přibýt), zejména však, že mezi „plně jsoucím“ a tím, co má jen dočasnou a přechodnou povahu, není a nemůže být žádná „hranice“. Vše vzniklé svým vznikem něco ztrácí, totiž právě tu původní neurčitost, nevymezenost; ale svým zánikem ji zase získává, takže zánik je pro ně vlastně ziskem. (Zdá se, že tu někde je souvislost resp. podobnost s některými typy východních učení.) Vznik něčeho určitého sám Anaximander chápe jako nespravedlnost, za kterou musí vše vzniklé zaplatit svým zánikem. Výklad této poslední myšlenky je ovšem poněkud obtížný, ale je třeba jej přece podniknout. Nepochybné je jen jedno, totiž že ARCHÉ tu je pochopena nejen jako počátek všech vzniklých a opět zanikajících „věcí“ (skutečností), nýbrž také jako počátek pravosti, práva, spravedlnosti – a také jako zdroj (či spíše završení) nápravy všeho nepravého, bezprávného a nespravedlivého.

(Písek, 061224-3.)

* ontologie;